

СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СОЦІОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ

УДК 364.075.71

О. В. КАЦЬОРА

ЕФЕКТИВНІ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Соціальне підприємництво є новим явищем у вітчизняній практиці соціальної роботи та ефективним методом вирішення соціальних проблем. У статті розглянуто основні його моделі та надано їх сутнісну характеристику. Розкрито історичні особливості становлення соціальних підприємств у Закарпатській області, напрями роботи. Визначено моделі соціальних підприємств, відповідно до яких діють соціальні підприємства.

Ключові слова: соціальне підприємництво, неприбуткові організації, моделі соціального підприємництва.

В умовах загострення соціальних проблем на тлі соціально-економічної кризи в Україні пошук альтернативних шляхів їх вирішення є одним з пріоритетів соціології та соціальної роботи. Соціальне підприємництво є одним з таких способів, необхідність розвитку якого зумовлена тим, що його розглядають як ефективний спосіб досягнення стійкого розвитку суспільства й економіки. Проте соціальне підприємництво є порівняно новим явищем для українського суспільства, а моделі його функціонування є незрозумілими. Більше того, соціальне підприємництво не є поширеним у сфері соціальної роботи, не закріплене законодавчо й вимагає широкої популяризації в Україні як інноваційний підхід до вирішення соціальних проблем.

Актуальність дослідження проблем соціального підприємництва засвідчують публікації провідних зарубіжних та вітчизняних учених, таких як: А. Андрющенко та І. Рябець [1], О. Голікова [2], О. Поважний [3], О. Пономаренко [4], Ю. Орел [5], Д. Ткачов [6], Т. Уханьова [7] та ін. Проте існує потреба у виявленні ефективності соціального підприємництва та його впливу на подолання соціальних проблем.

Метою статті є дослідження ефективних моделей соціального підприємництва на прикладі Закарпатської області.

Соціальне підприємництво розглядають як засновану на самоокупній основі господарську діяльність з виробництва соціально значущого продукту або послуги із застосуванням інноваційних рішень, які перетворюють на користь суспільства саму послугу та/або механізми її економічної реалізації. Запорукою надходження коштів у соціальному підприємстві так само, як і в будь-якій діяльності, є бізнес-моделювання. Виділяють сім моделей соціальних підприємств [8]:

1. Модель підтримки підприємців (entrepreneur support model). Такі компанії надають фінансові послуги своїй цільовій аудиторії – клієнтам для відкриття власного бізнесу. Потім клієнти соціального підприємництва продають свої продукти чи послуги на відкритий ринок.

2. Модель посередника ринку (market intermediary model) передбачає, що компанія постачає свої послуги цільовій групі – клієнтам – дрібним виробникам (підприємцям, фірмам чи кооперативам) з метою забезпечити їм доступ до ринків. Соціальне підприємство своїми послугами, які зазвичай передбачають удосконалення продукту, допомогу у виробництві чи збуті, кредитування, збільшує вартість продуктів клієнтів.

3. Модель працевлаштування (employment model). Відповідно до цієї моделі компанії надають можливість працевлаштування та професійного навчання своїй цільовій групі – клієнтам – людям з високим бар'єром входу на традиційний ринок праці (люди з фізичними вадами, бездомні, соціально незахищена молодь і колишні засуджені), продають їхні товари чи послуги на відкритому ринку.

4. Модель платних послуг (fee-for-service model). На комерційній основі компанії надають послуги, які відповідають та забезпечують досягнення місії й одночасно складають соціальну програму підприємницької діяльності, яка забезпечує своїх клієнтів доступними для них послугами. Соціальне підприємство досягає фінансового самозабезпечення завдяки внескам за послуги.

5. Модель фінансування послуг (service subsidization model). Відповідно до цієї моделі організації продають товари та надають послуги зовнішньому ринку, а дохід, отриманий від продажу, використовують на фінансування своїх соціальних програм.

6. Модель «зв'язковий ринку» (market linkage model). Такі компанії сприяють торговельним відносинам між своїми клієнтами (дрібними виробниками, місцевими фірмами та кооперативами) та зовнішнім ринком. Соціальне підприємство діє як брокер, виконуючи роль сполучної ланки, за що й отримує оплату.

7. Модель підтримки організації (organizational support model). Соціальне підприємство продає свою продукцію та послуги на зовнішній ринок. У деяких випадках цільова аудиторія – клієнт – є одночасно споживачем. Підприємницька діяльність відокремлена від соціальних програм, проте організація використовує додатковий дохід на фінансування витрат своєї материнської громадської організації.

Для якісного дослідження моделей соціального підприємництва на прикладі Закарпатської області використано метод кейс стаді, який мав на меті розглянути діяльність соціальних підприємств за такими критеріями:

1. Історична довідка (коли та з якою метою (ідеєю) була створена організація, кому належала ініціатива створення, основні етапи становлення організації, нинішній стан справ організації, релігійні та етнокультурні особливості).

2. Опис організації (організація роботи, опис приміщення, цільова категорія клієнтів, статистичні дані роботи організації, ідеологічні установки в організації).

3. Структура організації (скільки спеціалістів працює в організації, яке їх професійне спрямування).

4. Партнери організації (співпраця з іншими недержавними організаціями, партнерство з державними структурами, співробітництво із закордонними партнерами).

5. Фінансування (основні джерела фінансування, спрямованість фінансів соціального підприємства).

6. Проблеми в роботі організації (основні труднощі в організації та здійсненні діяльності соціального підприємства, труднощі у співпраці з партнерами, проблеми в роботі з клієнтами).

7. Методи роботи (організація та здійснення самого соціального підприємництва, методи пошуку клієнтів, на вирішення яких соціальних проблем спрямована діяльність, ефективність соціального підприємства).

8. Перспектива роботи (розширення діяльності, зміна моделі діяльності, плани на майбутнє).

Такі критерії надали змогу глибоко проаналізувати діяльність неприбуткових організацій, які займаються соціальним підприємництвом, а також розглянути основні моделі таких підприємств, особливості їх функціонування в Закарпатській області.

За допомогою документального методу відбору соціальних підприємств, а також методу снігової кулі виявлено, що в регіоні наразі функціонують чотири соціальні підприємства. Незважаючи на малу кількість таких організацій, вдалося якісно вивчити їх діяльність. Отже, у Закарпатській області функціонують такі соціальні підприємства: благодійний фонд «Терра Деї» (м. Берегово), соціальний центр для молоді з обмеженими можливостями «Парасолька» (м. Тячів), дитячий будинок милосердя «Добрий самаритянин» (с. Велика Добронь, Ужгородський район) та благодійний фонд «Райдуга» (с. Павлово, Ужгородський район).

За результатами дослідження отримано такі висновки. Історичними особливостями соціальних підприємств у Закарпатській області є те, що ініціатива їх створення належала зарубіжним донорам. Починаючи із середини 90-х рр. ХХ ст., до Закарпатської області навідувалися благодійники та меценати із західноєвропейських країн та США. Бачачи стан функціонування соціальних закладів і служб, вони почали вливати фінансові ресурси на їх підтримку та створення закладів європейського зразка для належного задоволення потреб клієнтів, з якими вони працюють. Становлення неприбуткових організацій, які реалізують соціальне підприємництво в Закарпатській області, на початку своєї діяльності не передбачало безпосереднє здійснення соціального підприємництва. Кожен із чотирьох проєктів мав на меті виключно благодійну допомогу, а соціальне підприємництво виникло як похідне явище в ході діяльності досліджуваних організацій.

Соціальні підприємства, які діють на території Закарпатської області, є однотипними. Усі організації мають подібні етапи становлення, що виявляється в зарубіжній ініціативі їх створення та підтримки, схожу партнерську мережу, джерела фінансування, а головне – подібну організаційну та практичну площину здійснення соціального підприємництва. У кожній з

організацій відрізняються лише масштаби діяльності самого соціального підприємництва, а відповідно, і кадровий потенціал його здійснення. Кожне з досліджуваних соціальних підприємств не забезпечує повною мірою фінансових потреб організацій.

Діяльність соціальних підприємств обмежена вирішенням проблем бідності, безробіття та безпритульності для окремих категорій населення, в основному дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа та дітей з малозабезпечених сімей.

Основними моделями соціального підприємництва в Закарпатській області є модель фінансування послуг, відповідно до якої соціальні підприємства продають товари та надають послуги зовнішньому ринку, а дохід, отриманий від продажу, використовують на фінансування своїх соціальних програм, і модель працевлаштування, відповідно до якої соціальні підприємства надають можливість працевлаштування та професійного навчання своїй цільовій групі – людям з високим бар'єром входу на традиційний ринок праці.

Висновки. Соціальне підприємництво – це ефективний спосіб розвитку соціально-економічного сектору України, а також інноваційний підхід до вирішення низки соціальних проблем українського суспільства. Соціальне підприємництво для неприбуткових організацій, поряд з розвитком благодійництва та соціальної відповідальності бізнесу стає одним із способів їхнього виживання та самофінансування, а також способом позбавлення від залежності щодо своєї діяльності. З розвитком соціального підприємництва зростає актуальність неприбуткових організацій як у соціальній, так і в економічній сфері. Нині як державна, так і місцева політика в країнах розвинутої демократії будується з урахуванням економічного потенціалу некомерційних організацій.

Дослідження варто продовжити в напрямі вивчення підвищення ефективності соціального підприємництва у вирішенні соціальних проблем.

Список використаної літератури

1. Андрущенко А., Рябець І. Соціальне підприємництво як інноваційний механізм підвищення якості життя найбільш уразливих прошарків населення. *Socstir* : міждисциплінарний зб. наук. пр. з соціології та соціальної роботи. 2010. № 1'10. URL: http://www.sociology.kharkov.ua/socioprostir/files/magazine/1_2010/4_3_3.pdf (дата звернення: 20.08.2018).

2. Голікова О. М. Соціальне підприємство як забезпечення фінансової життєздатності організацій громадянського суспільства. *Державне регулювання соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу* : матеріали Першої міжнар. наук.-практ. конф. (11 грудня 2008 р.) / за заг. ред. О. Ю. Амосова. Харків : ХОМО «Союз молодих підприємців», 2008. 152 с.

3. Поважний О. С. Державне управління розвитком соціального підприємництва в Україні. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpdduu/du/2010_152/02.pdf (дата звернення: 20.08.2018).

4. Пономаренко О. В. Механізми державного управління соціальними проектами та програмами: теорія і методологія : монографія. Донецьк : Технопарк, 2010. 342 с.

5. Орел Ю. Л. Соціальне підприємництво: сучасний стан та перспективи розвитку. *Державне регулювання соціального підприємництва та соціально-відповідального*

бізнесу : матеріали Першої міжнар. наук.-практ. конф. (11 грудня 2008 р.) / за заг. ред. О. Ю. Амосова. Харків : ХОМО «Союз молодих підприємців», 2008. 152 с.

6. Ткачов Д. С. Теоретичні засади розвитку соціального підприємництва в сучасних умовах. *Державне регулювання соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу* : матеріали Третьої міжнар. наук.-практ. конф. (25 листопада 2011 р.) / за заг. ред. О. Ю. Амосова. Харків : С.А.М., 2011. 252 с.

7. Уханьова Т. В. Розвиток соціального підприємництва в регіонах України. *Державне регулювання соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (25 листопада 2010 р.) / за заг. ред. О. Ю. Амосова. Харків : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2010. 216 с.

8. Арапетян А., Архипчик О. Чисті прибутки соціального підприємництва. *Практика управління*. 2008. № 7. URL: <http://www.svb.org.ua/publications/chisti-pributki-sotsialnogo-pidpriemnitstva-0> (дата звернення: 20.08.2018).

Стаття надійшла до редакції 18.10.2018.

Кацера А. В. Эффективные модели социального предпринимательства

Социальное предпринимательство является новым явлением в отечественной практике социальной работы и выступает эффективным методом решения социальных проблем. В статье рассмотрены основные его модели и дана их сущностная характеристика. Раскрыты исторические особенности становления социальных предприятий в Закарпатской области, направления работы. Определены модели социальных предприятий, согласно которым действуют социальные предприятия.

Ключевые слова: социальное предпринимательство, неприбыльные организации, модели социального предпринимательства.

Katsera A. Effective Models of Social Enterprise

Social entrepreneurship is a new phenomenon in the domestic practice of social work and is an effective method of solving social problems. Therefore, the purpose of the article is to study the effective models of social entrepreneurship. In order to achieve this goal, systematic and structural analysis, as well as the method of the descriptive case of the herd, was used. The article deals with the basic models of social entrepreneurship, as the key to the receipt of funds in social entrepreneurship, as well as in any activity, is business modeling. The essential characteristic of the models of social entrepreneurship is given. The characteristic features of the formation of social enterprises in the Transcarpathian region, which have similar stages of formation, are manifested in the foreign initiative of their creation and support, a similar partner network, sources of financing, and most importantly, a similar organizational and practical plane for the implementation of social entrepreneurship. The main characteristics of social enterprises and the main directions of their work are considered. It also identifies the main social problems that are being addressed by social enterprises, which is limited to solving the problems of poverty, unemployment and homelessness for certain categories of the population, mainly orphans and children deprived of parental care, persons from among them and children from low-income families. The models of social enterprises, according to which social enterprises in the Transcarpathian region operate, are determined: the model of financing services, according to which social enterprises sell goods and provide services to the foreign market, and income from sales is used to finance their social programs, and the model of employment, according to which social enterprises offer employment opportunities and professional training to their target group – people with a high barrier to entering the traditional market practices. It is also determined that social entrepreneurship for non-profit organizations, along with the development of charity and social responsibility of business, is one of the ways of their survival and self-financing, as well as a way of getting rid of dependence on their activities.

Key words: social entrepreneurship, non-profit organization, models of social enterprise.